

PAPER DETAILS

TITLE: ZELÎLÎNIN GOSGULARI

AUTHORS: Tahir ASIROV

PAGES: 627-631

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1271753>

استاد ESTAD

ESKİ TÜRK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

[Journal Of Old Turkish Literature Researches]

E-ISSN: 2651-3013

Cilt: 3 Sayı: 2 Ağustos 2020

ss. 627-631

Makalenin Geliş

Tarihi

24/07/2020

Makalenin

Kabul Tarihi

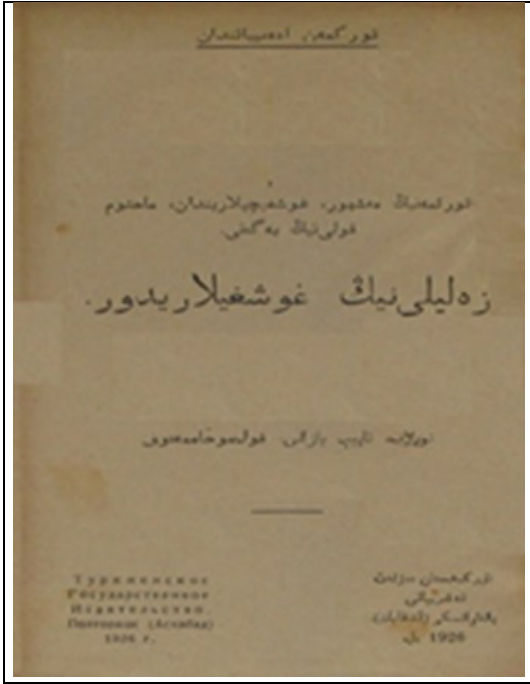
25/08/2020

Yayın Tarihi

30/08/2020

ZELİLÎ'NİN GOŞGULARI*

Tahir AŞİROV¹



Türkmen dili, edebiyatı, tarihi, kültürü, basını üzerine çalışma yapan Abdulhekim Gulmuhammedov'un (1885-1931), XX. yüzyıl Türkmen düşünce tarihinde ayrı bir yeri bulunmaktadır (Aşirov 2019: 365-370; Aşirov ve Albayrak 2020a; 106-115; Aşirov ve Arıcan 2020b 101-114).

Gulmuhammedov, XIX. yüzyılın ilk yarısında yaşamış olan ünlü Türkmen şairi Gurbandurdi Zelili'nin (1800-1852) şiirlerini "Türkmenin Meşhur, Goşguçlarından Magtımğunun Yegeni. Zelilinin Goşgularıdır" (Türkmen'in Meşhur, Şairlerinden Mahtumkulu'nun

* Zelili, (1926). Türkmenin Meşhur, Goşguçlarından Magtımğunun Yegeni. Zelilinin Goşgularıdır. [Türkmenin Meşhur, Goşguçlarından Mahtumğunun Yegeni. Zelilinin Goşgularıdır]. (Toplap, Tapıp Yazan. A. Gulmuhammedov). Poltoratsk (Aşkabat): Türkmenistan Dövlət Neşriyatı. 57 Sayfa.

¹ Dr. Öğr. Üyesi., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, tahirashirov@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-9684-0834.

Yeğeni. Zelili'nin Şiirleridir) adıyla derleyerek 1926 yılında Aşkabat'ta yayınlamıştır (Zelili, 1926). XIX. yüzyılın Türkmen klasik şairlerinden biri olan Zelili'nin gerçek adı Gurbandurdi'dir. Zelili ise onun edebî mahlasıdır (Türkmen Edebiyatının Tarihi 1977: 120). Türkmen dilinin, edebiyatının, düşüncesinin ihyası yönünde aktif eylemler gerçekleştiren Gulmuhammedov, Sovyet Türkmenistanı'nda Zelili'nin tanınmasıyla ilgili değerli çalışma yapmıştır. Nitekim Gulmuhammedov, Zelili'nin "Türkmenin Meşhur, Goşguçlarından Magtımğunin Yeğeni. Zelilinin Goşguları" adlı derlemesine, "Söz Başı" başlıklı bir giriş yazısı kaleme almıştır (s. 3-4). Gulmuhammedov girişte, Nadir Şah döneminde Türkmen dilini, edebiyatını, düşüncesini yansıtan yazılarının ortaya çıkmaya ve gelişmeye başladığını belirtmektedir: "... Türkmen hükümeti kurulduktan sonra Türkmenlerimiz arasında büyük bir uyanış devri başlayıp, her tür edebî, felsefî ve dinî şiir - beyitleri yazan Türkmen şairleri ortaya çıkmaktadır" (s. 3). Gulmuhammedov, Emir Ali Şir Nevaî'nin 1925 yılında Aşkabat'ta yayınladığı "Muhakemetü'l-Lugateyn" adlı eseri üzerine kalem aldığı girişinde (Aşirov -Albayrak, 2020b: 141-145) ve Seydi'nin şiirlerini derleyerek 1926 yılında Aşkabat'ta yayınladığı "Türkmenin Adlı Goşguçlarından Seydi'nin Goşguları" (Türkmen'in Meşhur Şairlerinden Seydi'nin Şiirleri) adlı kitaba yazdığı önsözde de benzer görüşü açıklamaktadır (Seydi, 1926). Gulmuhammedov, bu dönemde ortaya çıkan Türkmen edebî eserlerini, üç başlıkta toplamaktadır. Birincisi, âşık edebiyatı: "Sayatlı Hemra", "Garıp Şasenem" ve "Zöhre Tahir", ikincisi savaş edebiyatı: "Köroğlu Bek" ve "Yusuf Ahmet", üçüncü ise örf ve âdet, "Ahlak" dinî felsefeler: "Mahtumkulu'nun divanının bir kısmı" ve "Magrup'ının birkaç şiirleri" (s. 3). Ancak Gulmuhammedov Seydi'nin şiirlerini toplayarak 1926 yılında Aşkabat'ta yayınladığı "Türkmenin Adlı Goşguçlarından Seydi'nin Goşguları" adlı kitabına yazdığı önsözde ise ayrıca Türkmen şairlerinin isimlerini zikretmektedir (Seydi, 1926: 7).

Gulmuhammedov önsözde, Nadir Şah döneminde Türkmen edebiyatının ilerlemesini sağlayan ortamın, zamanın geçmesiyle kaybolduğunu ifade etmektedir (s. 4). Türkmen şairi Zelili'nin de çetin bir dönemde yetiştiğini belirtmektedir. Yazar bu bağlamda onun biyografisini yazmayı düşündüğünü şöyle açıklamaktadır: "Zelili... bu zamanda yetişen Türkmen şairlerindedir. Şarkı ve şiirlerini yazmaya geçmeden önce şair Zelili'mizin kısaca tercümeihâlini yazmayı uygun gördük" (s.4). Yazar eserde, önsözden sonra "Zelili" başlığını atarak bir bölüm açıp, şairin hayatını ele almaktadır. Gulmuhammedov esere yazdığı girişte, 1800 yılında doğmuş, 1852 yılında da vefat etmiş olduğu kabul edilen (Türkmen Edebiyatının Tarihi 1977: 83) Gurbandurdi Zelili'nin hayatı ve onun dönemi hakkında açıklayıcı bilgi

vermektedir (s. 5-6). Yazar, Zelili'nin hayatına ayırdığı bölümde şairin şeceresinden başlayarak bilgi vermeye girişmektedir: "Türkmen ulusunun Göklen uruğundan olup, Göklen'de de "Gerkez" tioresindendir/boyundandır. Zelili, Türkmen'imizin meşhur şairi Mahtumkulu'nun yeğeni olup, tahminen XIII. miçe (asır) hicrinin evvellerinde doğulduğu anlaşılmaktadır" (s. 5). Ayrıca yazar, Zelili'nin Türkmen şairi Mahtumkulu'nun (1733-1783) öğrencisi olduğunu şöyle dile getirmektedir: "O zamanlarda Göklen uruğu Garri-Gala'da ikamet edip Zelili de Garri-Gala'da doğulmuştur. Mahtumkulu vefat etmeden önce Zelili gençlik döneminde Mahtumkulu'nun terbiyesinde olup, Mahtumkulu'nun yeğeni ve şakirdidir" (s. 5). Bununla birlikte Zelili'nin, dönemin Türkmen şairi Seyitnazar Seydi'nin (1775-1836) de öğrencisi olduğunu belirtmektedir: "O zamanlarda Hive hanlığına kaçan meşhur şair Seydi de Hive'de okuyamadan Garri-Gala'da Göklen içine gelenden sonra Zelili ile kıyamet kardeş olup Seydi ile arasında hep, şiir ve şarkılar karşılıklı söyleşme olup devam ediyordu. Mahtumkulu ve Seydi gibi iki büyük şairin terbiyesini gören genç Zelili'miz yavaş yavaş büyük şairlerden olmuştur" (s. 5-6). Zelili'nin hayatının çetin geçtiğini ve elli -altmış yaşlarında vefat ettiğini belirtmektedir (s. 6).

Gulmuhammedov'un eserinde, Zelili'nin hayatına mahsus bölümde getirdiği bilgilerin, şairin biyografisinde atılan ilk adım olduğunu söylemek mümkündür. Yazarın eserinden sonra Sovyet Türkmenistanı'nda şairin hayatı ile ilgili önemli çalışmalar yapılmıştır. S. A. Garriyev'in editörlüğünde 1977 yılında yayınlanan "Türkmen Edebiyatının Tarihi" (Türkmen Edebiyatının Tarihi) adlı eserde, Gurbandurdi Zelili'nin hayatı ve şiirleri ile ilgili değerli bilgiler verilmektedir (Türkmen Edebiyatının Tarihi 1977: 120-140).

Gulmuhammedov eserde şiirlerden önce "Anladış" (Açıklama) başlığı altındaki birinci kısımda, Zelili'nin şiirlerinin sayısı ile ilgili bilgi vermektedir: "Zelili'nin şiirlerini yayımlandığında, her bir şiirinin başına 1-2 diye sayı rakamları yerleştirdik. Böylece Zelili'nin 30 şiirini topladık" (s. 7). İkinci kısımda ise Zelili'nin şiirlerinin isimlendirilmesi konusunu açıklamaktadır: "Zelili'nin şiirlerini yayımlandığında, her şiirin kendi içeriğinden alarak parantez içinde şiire bir isim verdik. Örneğin: 1. rakamlı şiirde (Paç Eder) diye çıkarım yaptık ve diğerleri de bunun gibidir" (s. 7). Gulmuhammedov'un, Zelili'nin şiirlerini içeriğine göre isimlendirilmesinin sonraki döneme etki ettiği veya bazı değişikliklerle aynen devam ettiğini söylemek mümkündür.

Zelili'nin şiirleri, eserin 9-57 sayfaları arasında yer almaktadır. 1. Pac Eder (s. 9), 2. Gaçar (s. 10), 3. İren Yalı (s. 11), 4. İl İle Yagı (s. 12-13), 5. Vatanım (s. 14), 6. Tanımaz (s. 15-16), 7. Menzâr (s. 16-17), 8. Güyç Bolar (s. 18-19), 9. İşişi Gör (s. 19-21), 10. Dert Galar (s. 21-22), 11. Yagşıdır (s. 23), 12. Bahar (s.

24), 13. Deň Bolar (s. 25-26), 14. Seydi (s. 26-30), 15. Bigäne Yagşı (s. 30-31), 16. Eglenmez (s. 32-33), 17. Özüň (s. 34-35), 18. Gaplatda (s. 36-37), 19. Esir Bolup (s. 38-39), 20. Aldadı (s. 40-41), 21. Döndi (s. 42-43), 22. Köp Alandadır (s. 44-45), 23. Gallaç (s. 46). 24. Elli Yaşın İçinde (s. 47-48), 25. Bolmaz (s. 49), 26. El Göter (s. 50), 27. Bende (s. 51-52), 28. Namartdan (s. 52--54), 29. Hoca Han (s. 54-55), 30. Çopan (s. 56-57).

Gulmuhammedov'un Zelili'nin şiirlerini ihtiva eden "Türkmenin Meşhur, Goşguçılarında Magtımguşın Yegeni. Zelilinin Goşgularıdır" (Türkmen'in Meşhur, Şairlerinden Mahtumkulu'nın Yeğeni. Zelili'nin Şiirleridir) isimli derlemesinin, Türkmen edebiyat tarihinde şairin şiirlerine mahsus ilk çalışma olduğunu söylemek mümkündür. Aynı şekilde Gulmuhammedov'un Zelili'nin şiirlerini ihtiva eden eseri yayınlamasıyla Türkmenistan'da Zelili'nin hayatı ve şiirleri üzerine çalışmalar başlamıştır. Bunlardan bazıları şunlardır: Ahundov, A. G. (1940). Zelili. Saylanan Goşgular. Aşgabat.; Karıyev, B.A. (1943). Zelili ve Onun Dövri. Aşgabat.; Gurbansähedov, G. (1945). Gurbandurdı-Zelili. Aşgabat.; Zelili, (1954). Goşgular. Aşgabat.; Durdiyev, S. (1960). Zelili. Goşgular, Aşgabat, TSSR İlimler Akademiyasının Neşiriyatı.; Övezgeldiyev, M. (1982). Zelili Saylanan Eserler. Aşgabat: Türkmenistan Neşiriyatı.; Miradov, S. (1983). Zelili-Şahırın Dövri Hem Döredicilik Dünyesi, Aşgabat, Türkmenistan Neşiriyatı.

Gulmuhammedov'un Zelili'nin şiirlerini ihtiva eden eseri, XX. yüzyılın 20-30'lu yıllarında Türkmen edebiyatını, özellikle de Türkmen şairi Gurbandurdı Zelili'nin hayatını ve şiirlerini içine alan önemli bir kaynaktır. Derleme, Zelili'nin hayatı ve şiirleri, Türkmen edebiyatı tarihi açısından da değerli bir yayındır. Ayrıca bu eserin ihtiva ettiği şiirlerin, sonraki yayınlara göre kendine özgü yanı bulunmaktadır. Nitekim Türkmen geleneğine bağlı kitaptaki zikri geçen şiirlerin, Sovyetler Birliğinin sonraki döneminde Türkmenistan'da yayınlanan eserlere kıyasla daha özgün olduğunu görmek mümkündür. Özellikle Gulmuhammedov'un yayını, Türkmen dilinin, edebiyatının, düşüncesinin tarihi sürecini göstermesi açısından da önemli bir metindir.

KAYNAKÇA

- AŞİROV, Tahir (2019). "A. Gulmuhammedov (1885-1931)'un Türk Kurultayı Ve Türklük Bilimine Bakışı". *A.Y.Ü. VIII. Uluslararası Türkoloji Kongresi. 8-10 Ekim 2019, Türkistan/İstanbul.* s.s. 365-370.
- AŞİROV, Tahir ve ALBAYRAK, Çağdaş (2020a). "Sovyet Türkmenistanı'nın İlk Yıllarında Edebî Eleştiri -A. Gulmuhammedov ile H. Şahberdiyev Eleştirileri Bağlamında-". *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 1, s.s. 106-115.

- AŞİROV, Tahir ve ARICAN, Osman (2020b). “A. Gulmuhammedov’a (1885-1931) Göre Türkistan’da Milli Matbuat”. *Turkuaz Uluslararası Türk Dünyası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, s.s. 101-114.
- AŞİROV, Tahir ve ALBAYRAK, Çağdaş (2020c). “Emir Ali Şir Nevaî. (1925). Muhakemetü’l-Lugateyn. (Haz. Abdülhakim Gulmuhammedov). Poltoratski (Aşkabat): Türkmenistan Devlet Neşriyatı. 90 s.”. *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi (TÜRK LAD)*, Cilt: 4, Sayı: 1, s.s. 141-145.
- Seydi, (1926). *Türkmenin Adli Goşguçlarından Seydi’nin Goşguları*. (Tapıp Toplap Yazuvçı. A. Gulmuhammedov). Poltoratsk (Aşkabat): Türkmenistan Dövlət Neşriyatı.
- Türkmen Edebiyatının Tarihi*, (1977). III. tom. I. kitap. (red. S.A. Garriyev). Aşkabat: İlim neşriyatı.
- Zelili, (1926). *Türkmenin Meşhur, Goşguçlarından Magtımğunun Yegeni*. Zelilinin Goşgularıdır. [Türkmenin Meşhur, çılarından Mahtımğunun Yegeni. Zelilinin Goşgılarıdır] (Toplap Tapıp Yazanı. A. Gulmuhammedov). Poltoratsk (Aşkabat): Türkmenistan Dövlət Neşriyatı.